

О. М. Линтвар,
Національний авіаційний університет, м. Київ

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ АВТОРСЬКИЙ СТИЛЬ (ІДІОСТИЛЬ), ІДІОЛЕКТ АВТОРА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Стаття присвячена досі дискусійним поняттям ідіостилю й ідіолекту, їх розмежуванню, враховуючи історичний досвід їхнього розвитку. Висвітлюються різні тлумачення цих понять з урахуванням сучасних надбань і пропонуються висновки щодо їх функціонально-смыслового навантаження.

Ключові слова: ідіостиль, ідіолект, індивідуальна мова, когнітивний стиль, метатропи.

Статья посвящена до сих пор дискуссионным понятиям идиостиля и идиолекта, их разграничению, учитывая исторический опыт их развития. Находят свое освещение разные толкования этих понятий с учетом современных приобретений и предлагаются выводы относительно их функционально-смысловой нагрузки.

Ключевые слова: идиостиль, идиолект, индивидуальный язык, когнитивный стиль, метатропы.

The article is dedicated to still debatable notions of idiostyle and idiolect, their differentiation, considering historical experience of their development. Different definitions of these notions taking into account modern achievements are highlighted and conclusions on their functional and notional loading are suggested.

Key words: idiostyle, idiolect, individual language, mind style, metatropes.

Незважаючи на те, що завдання поетики словесного твору в значній своїй частині були сформульовані ще на зорі філології як науки, питання теорії художнього мовлення викликають і сьогодні серйозні дискусії. При вивченні літературного мовлення часто поза увагою лишалися його специфічні естетичні якості, розгляд яких у статті визначає актуальність нашого дослідження. Формально-граматичний та історико-діалектичний напрямки, що переважали в науці на початку 20-го століття, не змогли охопити поняття художнього мовлення в усій його різноманітності. Лише в середині 20-х років намітився загальний поворот до проблеми семантики й соціології мовлення та почалося активне дослідження мовлення письменника, яке започаткували ще В. Гумбольдт та О. О. Потебня.

І хоча останнім часом художньому тексту приділяється багато уваги в сучасних теоріях лінгвістики, ще чимало питань, пов'язаних з ним, залишається дискусійними й сьогодні. Тому метою написання даної статті є вирішення проблеми розмежування понять ідіостиль й ідіолект, враховуючи історичний досвід їхнього розвитку. Так, саме поняття «стиль» є досить розпливчастим у зв'язку з тим, що цим терміном позначають різні об'єкти вивчення: адекватність висловлювання думки вербальними засобами, індивідуальну характеристику манери письменника, техніку письмового викладення і т. ін.

Існують різні дефініції цього поняття. Наприклад, у «Словнику лінгвістичних термінів» О. С. Ахманової у статті «стиль» можна прочитати, що стиль є невід'ємним явищем мови, а його наявність у мовленні не актуалізується: «Один з диференційних різновидів мови, тобто мовна підсистема зі своєрідним словником, фразеологічними сполученнями, зворотами та конструкціями, яка відрізняється від інших різновидів в основному експресивно-оцінними властивостями елементів, що її складають, і яка звичайно пов'язана з певними сферами використання мови» [1, с. 453]. В. В. Одінецов, навпаки, вважає, що стиль є категорією мовлення, де першорядними є синтаксичні особливості: «стилями звичайно називають особливу побудову речення, яка притаманна кожному письменнику, подібно до тієї незмінної форми, в яку він виливає всі думки, які хоче висловити» [13, с. 37]. В. В. Виноградов теж відносить стиль до мовленнєвої субстанції, але, на відміну від В. В. Одінецова, шукає й знаходить в ній вже всі мовні рівні, а не лише один синтаксичний: індивідуальний стиль – це «система естетично – творчого підбору, осмислення і розташування різних мовних елементів» [7, с. 135].

Ш. Баллі, поєднуючи мову з мовленням, називав основою стилю «внутрішні мовні фактори, які по-різному проявляються у кожного письменника залежно від епохи, напрямку, жанру і таланту» [2, с. 11].

Дослідження художнього перекладу нерозривно пов'язане із вивченням специфіки функціонування ідіостилю письменника. З урахуванням антропоцентризму сучасних наукових досліджень проблема вивчення індивідуального стилю письменника стає ключовою у лінгвістиці художнього тексту. І хоч індивідуальний стиль не раз ставав предметом досліджень і наукових дискусій, єдиного універсального визначення і розмежування у термінології даного наукового пласту не існує.

Так, Н. С. Болотнова розглядає ідіостиль як систему асоціативно-смыслових полів, які характеризують когнітивний рівень мовної особистості. [5, с. 520]. У трактуванні І. А. Тарасової ідіостиль, як спосіб думати і говорити про світ, в нерозривній єдності співвідноситься із розумінням ідіостилю як сукупності мовних і ментальних структур художнього світу автора, єдності концептів і когнітивних структур та їхнього мовного втілення [17, с. 9-22]. В. О. Самохіна у дослідженні ідіостилю пропонує враховувати соціально-історичні, національні, індивідуально-психологічні, морально-естетичні норми, особливості людини, її світосприйняття і знання про світ [15, с. 15.]

Вивчення ідіостилю характеризується виділенням кількох напрямів. Перший характеризується орієнтацією на окремі елементи художньої системи письменника. За узагальненням Н. С. Болотової для цього періоду характерним є: 1) увага до образної трансформації слів; 2) наголос на естетичній модифікації виразних засобів в ідіостилі письменника (Т. Г. Винокур, Л. О. Ставицька); 3) увага до динаміки мовних форм (В. В. Виноградов, Є. О. Гончарова, А. І. Домашнев); 4) наголос на композиційних прийомах і структурі; 5) зосередження на універсальних змістах, що по-різному реалізуються в творчості різних авторів; 6) в центрі – слововживання і

словотворчість; 7) акцент на вивченні внутрішньо зумовленої системи засобів словесного вираження [4, с. 7].

Другий напрям фокусується на аналізі різних змістових і структурних форм організації мовного матеріалу та виявленні характеру їх співвіднесеності на рівні стилістичного узусу або ідіостилю. Простежується лексикоцентризм та орієнтація на виявлення загальних закономірностей у слововживанні одного або кількох письменників.

Інші підходи трактують індивідуальний стиль як сукупність мовно-виражальних засобів, що виконують естетичну функцію та вирізняють мову окремого письменника з поміж інших, як феномен, що належить до царини естетики, та як єдність змістових і формальних лінгвальних характеристик, притаманних творам певного письменника, яка створює унікальний авторський спосіб мовної реалізації [6]. Третій напрям формується під впливом когнітивної лінгвістики на основі моделювання «можливих світів» різних авторів.

Складовою ідіостилю є ідіолект письменника. О. О. Селіванова визначає ідіолект як індивідуальний різновид мови, що реалізується в сукупності різних ознак мовлення окремого носія мови, а в письмовому мовленні виявляє риси ідіостилю [16, с. 167].

Тривалий час ставлення мовознавців різних епох і напрямків до проблеми індивідуального фактора в мові, чи ідіолекту, було суперечливим, виявляло неоднакові тенденції – від відомого перебільшення його ролі до повного ігнорування. Так, наприклад, інтерес до індивідуального виявлення мови вилився в крайню форму в психолінгвістиці, а представник останнього Г. Пауль стверджував: «На світі стільки ж окремих мов, скільки й індівідів».

Вагомий вклад у дослідження ідіолекту внесли праці Л. М. Гаспарова, М. А. Караваєвої, Д. М. Поцепні, В. Г. Щукіна та ін. В ранніх наукових дослідженнях поняття індивідуального стилю й ідіолекту взагалі не розрізняються. Так, терміни ідіолект й ідіостиль в Лінгвістичному енциклопедичному словнику визначаються майже як синоніми. Індивідуальна мова тут відображалась як найважливіша складова індивідуального стилю [12].

Поняття «індивідуальний стиль» застосовують до стилю майстра слова. Мовна особистість майстрів слова, їх ідіостиль охоплюється: 1) мовою їх творів; 2) ставленням до мови як до суспільного історико-культурного явища; 3) використанням мовних різновидів у комунікативних ситуаціях. Термін ідіолект (від грець. *idio* – свій, своєрідний, особливий; *lect* – мова) створено за моделлю терміна *діалект* для позначення індивідуального варіювання мовлення. Розмежовуючи поняття ідіостилю і ідіолекту, варто зазначити, що під ідіолектом певного автора розуміється вся сукупність створених ним текстів у хронологічній послідовності. Під ідіостилем мається на увазі сукупність текстопороджуючих доміант і констант певного автора, які визначили появу цих текстів саме в такій послідовності [14, с. 44].

Формування ідіолекту окремого індивідуума зумовлюється особливостями внутрішнього світу, особистої свідомості, життєвого досвіду, світогляду, індивідуальної мовної практики. Ідіолект – це не стільки відмінні риси мови, скільки вся сукупність мовленнєвих засобів індивіда. Досліджуючи ідіолект, варто згадати і про часові зміни. З часом мовлення індивідуума під впливом різних факторів змінюється і письменник не є винятком. Крім того, мовлення письменника може змінюватися від одного твору до іншого. Таким чином ідіолект можна досліджувати як в синхронії, так і в діахронії, вивчаючи зміни і варіації індивідуального мовленнєвого стилю у творах автора, написаних у різні часові проміжки.

На думку В. В. Ледєнкової, ідіостиль проявляє себе в результаті діяльності зі створення тексту, а також естетичної діяльності мовної особистості. Тому він відображується в інтеграції тем, жанрів, засобів і прийомів, яким надається перевага, і які необхідні для побудови тексту і передачі як інформативних, так і емотивно-експресивних компонентів. Співвідношення понять ідіолект-ідіостиль трактується як ієрархічне: ідіостиль – це система відношень до різноманітних способів авторепрезентації засобами ідіолекту, що індивідуально встановлюється мовною особистістю [11, с. 39-40].

Серед різноманітних поглядів на співвідношення понять: художня мова, художній текст, ідіостиль, ідіолект можна виділити два підходи. Перший полягає в тому, що ідіостиль та ідіолект співвідносяться як поверхнева і глибинна структура в описах *Зміст-Текст* або *Тема-Засоби виразності-Текст* [10, с. 6]. Друга тенденція розвитку наукової думки полягає в тому, що при цілісному описі тексту перевага надається функціонально-домінантному підходу.

Щоб зрозуміти ідіостиль письменника, необхідно заглибитися в «душу» його творів, а це можливо лише після глибокого вивчення його біографії, світогляду, життєвого досвіду, психології особистості. Потрібно зрозуміти підвалини формування його письменницької спрямованості і відрізняє від інших. Проникнути у творчий метод письменника перекладачеві можуть допомогти праці і спостереження його сучасників, літературних критиків, автобіографічні праці самого письменника.

У перекладацькому ракурсі доцільно представити ідіостиль за допомогою його *змістових* і *формотворчих* компонентів. В межах змістовної сторони дослідники виділяють *ситуативні* і *концептуальні* метатропи (компоненти, що породжують авторську модель світу). Ситуативні метатропи вказують на автора як представника своєї епохи, свого суспільства, свого соціального оточення, який залучений до руху соціально-політичного і культурного життя народу [8, с. 35].

Концептуальні метатропи, або авторська модель світу знаходиться, останнім часом, у полі зору когнітивної лінгвістики з її дослідженням художніх концептів, як доміант авторського ідіостилю. Формотворча сторона ідіостилю представлена *композиційними* та *операціональними* метатропами. Композиційні метатропи забезпечують зв'язність єдиного тексту, операціональні ж мають вигляд засобів, якими характеризується творчий метод письменника: лексичних, граматичних, стилістичних, синтаксичних. Відтак, лише за допомогою детального аналізу змістових і формотворчих компонентів ми можемо досягнути основні принципи творчого методу автора.

У когнітивній лінгвістиці ідіостиль уточнюється Р. Фаулером як когнітивний стиль (mind style), тобто специфічна мовна репрезентація індивідуальної ментальної сутності автора, оповідача та персонажів, які корелюють з поняттями картина світу (world view), це відображення характерного способу засвоєння та розуміння світу, яке автор утілює у тексті [18, р. 103]. Таким чином, когнітивний стиль – це спосіб індивідуальної концептуалізації дійсності.

Все вище сказане дозволяє зробити висновок про те, що реально мова існує лише в мовленні індивідів. Тобто, щоб зрозуміти закономірності мовного існування, потрібно досліджувати її на окремих прикладах. А хто може бути кращим прикладом функціонування мови, ніж письменники, які висловлюють крізь особистісну призму мовну картину світу свого народу? Саме таким письменником, співцем надій і втрат своєї батьківщини можна вважати В. Теккерея. Індивідуальний почерк автора, його манера проявляється вже в самому факті вибірковості, перевазі певних лінгвістичних засобів, які нерідко стають базою формування більш складних образів, що запам'ятовуються.

З урахуванням сучасних лінгвістичних тенденцій, згідно з якими особлива увага звертається на комунікативний бік тексту, аналіз ідіолекту письменника (а саме В. Теккерея) буде складатися не лише з аналізу мовних засобів (лексичних, морфологічних, синтаксичних тощо, завдяки яким моделюється мовна картина світу письменника, що відтворює його бачення навколишнього середовища), але й з розгляду художнього тексту як «спільної мовленнєво-розумової діяльності автора й адресата» [3, с. 74]. При цьому враховується, що творча індивідуальність автора виявляється не тільки в доборі матеріалу, виборі тематики і проблематики, у наданні переваги певним елементам лінгвістичної поетики, але й у винайденні та організації різноманітних засобів, що регулюють творчий діалог з читачем, що стимулюють асоціативну діяльність адресата в певному напрямку, по-різному моделюючи значеннєво-розгортання тексту в свідомості читача [9].

Отже, ідіостиль – це складна багатогранна система, яка є не просто системою засобів, якими користується автор для вираження своїх ідей, а способом відображення реальності такою, як її бачить автор, ідіолект – це сукупність текстів, створених в певній хронологічній послідовності у відповідності до єдиної системи метатропів. Ідіостиль – поняття значно ширше, ніж ідіолект, який є лише його основним компонентом. У наступних лінгвістичних дослідженнях художніх творів пропонуємо рухатися від ідіолекту до ідіостилі, враховуючи комунікативно-прагматичну орієнтацію.

Література:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
2. Балли Ш. Французская стилистика. – М. : Издательство иностранная литература, 1961. – 394 с.
3. Болотнова Н. С., Бабенко И. И., Васильева А. А. и др. Коммуникативная стилистика художественного текста: лексическая структура и идиостиль / Под ред. Н. С. Болотновой. – Томск : Изд-во Томского гос. педагог. ун-та, 2001. – 331 с.
4. Болотнова Н. С. Изучение идиостиля в современной коммуникативной стилистике художественного текста / Н. С. Болотнова // Материалы II Международного конгресса русистов-исследователей «Русский язык: исторические судьбы и современность». – МГУ, 2004. – С. 7.
5. Болотнова Н. С. Филологический анализ текста: [учебное пособие] / Н. С. Болотнова. – М. : Наука, 2007. – 520 с.
6. Брославська Л. Я., Шевченко І. С. Ідіостиль і концептуальна ідіосфера автора у художньому дискурсі: Режим доступу : <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6293/2/Broslavskaya%20L.Y.,%20Shevchenko,%20I.S..pdf>
7. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. – М. : Наука, 1963. – 255 с.
8. Виноградов В. В. О языке художественной прозы / В. В. Виноградов. – М. : Гос. изд-во худ. лит-ры, 1959. – 656 с.
9. Довганчина Р. Г. Ідіостиль в теоретичних розробках перекладознавців: Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vknlu_mtmk/2011_1/53.pdf.
10. Караулов Ю. Н. Предисловие: Русская языковая личность и задачи ее изучения / Ю. Н. Караулов // Язык и личность / Под ред. Д. Н. Шмелева. – М. : Наука, 1989. – С. 3-8. 1989: 6
11. Леденева В. В. Идиостиль (к уточнению понятия) / В. В. Леденева // Филологические науки. – 2001. – № 5. – С. 36-41.
12. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – 685 с.
13. Одинцов В. В. Стилистика текста / В. В. Одинцов. – М. : Наука, 1980. – 264 с.
14. Очерки истории языка русской поэзии XX века: опыты описания идиостилей. – М. : Наследие, 1995. – 344 с.
15. Самохина В. А. Современная англоязычная шутка: монография / В. А. Самохина. – Х.: ХНУ, 2008. – 356 с.
16. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 672 с.
17. Тарасова И. А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте (на материале поэзии Г. Иванова и И. Аненского): дис. ... доктора филол. наук: 10.02.01 / И. А. Тарасова. – Саратов, 2004. – 484 с.
18. Fowler R. Linguistics and the Novel / R/ Fowler. – London : Methuen, 1977. – 145 p.